

SZEMLE

Kurrens külföldi periodikus kiadványok jegyzéke. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára. Bp. 1960. 517 [1] 1. Soksz.

A Munka Vörös Zászló Érdemrendjével kitüntetett Országos Műszaki Könyvtár folyóirat-katalógusa 1945—1959. Bp. 1960. 1. köt. (A—K) 259 [1] 1. 2. köt. (L—Z) 273 [1] 1. Soksz.

Két kitűnő új folyóirat-katalógusunk mindegyike egyfajta hiányérzetnek köszönheti létrejöttét. Könyvtáraink gyakorlati munkájában, elsősorban a tájékoztatószolgálatnál egyre inkább a periodikák kerülnek előtérbe: a tudományok fejlődésének a század második felében még rohamosabbá vált gyorsulása az időszaki kiadványok felé tereli a kutatók figyelmét, és ugyanakkor a kutatók kiszolgálására hivatott dokumentációs apparátusnak egyre nagyobb mértékben fogyasztott mindennapi kenyerre ugyancsak a periodika, a folyóirat és a nem folyóiratjellegű időszaki kiadvány. A feldolgozó munka még a nagy könyvtárakban sem tartott mindig lépést ezekkel a megnövekedő igényekkel, a gyorsan kiépülő könyvtári hálózatok pedig még sokáig napirenden fogják tartani a problémát, hiszen többnyire még egységes folyóirat-katalógusuk sincs.

Ilyen körülmények között érthető, hogy könyvtárosok és kutatók részéről egyaránt nagy várakozás előzi meg a magyar könyvtárak készülő lelőhelykatalógusát (KFKC), amely az összes hazánkban meglévő külföldi folyóiratot tartalmazza majd, mégpedig visszamenőleg, egészen a kezdetekig. A KFKC befejezéséig azonban a nagy szakkönyvtárak nem várhatnak élő, mai anyaguk feltárásával: egyre sűrűbben jelennek meg az egy-egy könyvtár kurrens folyóiratait tartalmazó jegyzékek, s ezek egyre terjedelmesebbé válnak, plasztikus formában is dokumentálva azt az áldozatot, amelyet népi demokratikus államunk hoz a tudományos kutatás színvonala érdekében.

A sokszorosításban megjelenő folyóirat-

katalógusok közt az előttünk fekvő két kiadvány gazdag tartalmával és feldolgozásának igényességével kiemelkedő helyet foglal el. Statisztikai adatot egyik sem közöl, de felületes számítás szerint is több mint 3000 címet tartalmaz mindegyik, — mindegyik közli a periodikák raktári jelzetét is.

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának periodika-jegyzéke csak a külföldi folyóiratokra terjeszkedik ki és csak azokra, amelyek jelenleg is járnak a könyvtárnak, illetve amelyeket páratlan arányú nemzetközi csereforgalma útján megszerez. Ezeknek egyszerű (a címre, a közreadóra — ritkán a kiadóra — és a megjelenési helyre szorítkozó) címlírását közli egy betűrendben. A betűrendes részt szakmutató követi, amelynek kidolgozásához SZALAI Sándor akadémiai levelező tag nyújtott segítséget: 23 római számmal jelzett főcsoportot tartalmaz. A csoportok közti átfedéseket úgy hidalja át, hogy az egyes szakokról utal a rokon szakokra ezenkívül a több rokontudománnyal foglalkozó folyóiratok több szakhoz is bekerülnek.

Az Országos Műszaki Könyvtár folyóiratjegyzéke szakmutatót nem ad, ezzel szemben valóságos könyvtári katalógus, mert nemcsak a külföldi folyóiratanyagra terjeszkedik ki, hanem a könyvtárban meglévő minden folyóiratcímét magába foglal, feltéve, hogy azok 1945 óta járnak a könyvtárnak. Megvannak benne a magyarországi periodikák is, valamint azok is, amelyek ma már nem járnak ugyan, de a felszabadulás óta egészben vagy részben beszerzte őket a könyvtár. A címlírások különösen pontosan kezelik az összefüggéseket (címváltozások esetében az előzmény és a folytatás, társasviszony esetében a főlap és a melléklap jelölését), főképpen pedig kiterjeszkednek az egyes évfolyamok teljes leírására, vagyis az állomány pontos feltüntetésére. A használó így nemcsak azt tudja meg, hogy valamely periodika 1945—1960 közti

része képviselve van-e a könyvtárban, hanem azt is azonnal pontosan megnézheti, hogy az egyes évfolyamokon belül mely számok vannak meg, és melyek hiányzanak. Külön feltünteteti a címléírás az egyes kötetek tartalomjegyzékét és tárgymutatóját, valamint az összefoglaló, több éves mutatókat is.

Problematikus marad — és tanulságos ezt éppen két ennyire igényes kiadvány kapcsán megállapítani — a periodikák fogalmi köre, tehát az, hogy voltaképpen mi is tartozik egy ilyen lelőhelyjegyzék körébe. Az MTA kiadványában még a rész-címes sorozatokat is felveszik a folyóiratok jegyzékébe, nyilván azért, mert a külföldi cserepéldányok együttesen érkeznek, akár rész-címes, akár rész-cím nélküli sorozatokról (tehát valóságosan „nem folyóiratjellegű időszaki kiadványokról”) van is szó. Az OMK óvatosabban határozza meg anyagát: „Folyóiratnak tekintettük az évente több alkalommal megjelenő periodikákat, valamint azokat a kiadványokat is, amelyeket a nemzetközi szakirodalom általában periodikaként tart nyilván.” (Kiemelés tőlem. D. B.) Véleményünk szerint a készülő KFKC inkább többet markoljon, mint kevesebbet, tehát nincs értelme a „periodika” definícióját túl szorosan venni, mert a fejlődési tendencia inkább a fogalom további bővülése felé mutat világosra, — viszont a rész-címes sorozatok mégis inkább az egyedi művek közé volnának sorozandók. (A KFKC-val egyébként e szám más helyén bővebben foglalkozunk.)

A két ismertett periodika-jegyzék minden bizonnyal hosszú ideig marad majd a tudományos kutatás és a könyvtárosi munka értékes segédeszköze.

DEZSÉNYI BÉLA

Kósa Győző: Folyóiratok könyvtári leltározása. Bp. 1960. 96 l. (Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára módszertani kiadványai 4. sz.)

A folyóiratokkal összefüggő könyvtárosi munka jelentőségének elismerését kétségkívül növeli a folyóirattömegeknek értéke, mely tömegek könyvtárainkban jól vagy kevésbé jól kezelve találhatóak. De a folyóiratok ügyével és a folyóiratokban rejlő hatalmas nemzeti vagyon kezelésével tervszerűbben a magyar könyvtárügy is csak az utóbbi években foglalkozik. A helytelen szemlélet és kezelés következtében sok helyen nem alakult ki értékes gyűjtemény; a nem-kellően kezelt és számontartott folyóiratok elkallódtak, s ha nem is tekintették kifejezetten „fogyó

anyagnal”, a megfelelő vagyonkezelési szabályok hiányában csak hiányos, és részben vagy egészben elértéktelenedett folyóiratsorok maradtak meg.

Ezen a hibán kíván segíteni a kiadó, amikor a folyóiratok könyvtári leltározására vonatkozó útmutatást közlésezi. A könyv — mely a Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának az utóbbi években már a 4. módszertani kiadványa — főleg a könyvtár gyakorlatának leltározási, technikai szabályait tartalmazza, bőven kiegészítve példákkal, magyarázatokkal.

Könyvtárszervezési szempontból a könyvek és folyóiratok külön-külön vezetett számlanyilvántartását és leltárkönyvét vagy éppen a külön folyóiratoszályt tartja helyesnek. A leltározás területén pedig a csoportos-, cím- vagy kötetleltározás helyett az egyedi leltározás formáját ajánlja, ennek módszerét részleteiben tárgyalja, technikáját nagyon helyes érvekkel, sok példával, ábrával mutatja be. A technikai útmutatások fejezetei: rendelések és érkezés nyilvántartása, számlázás nyilvántartása, leltározás, póterhelések, jóváírások, selejtezés, téves tételek leltározása, ajándék- és csereanyag leltározása, törlés a leltárból és a hibás bejegyzések javítása. — A duplumanyag leltározására és a hálózati leltárra is tartalmaz a kiadvány útmutatásokat.

Kósa Győző igen értékes segítséget adott a könyvtárosok kezébe ezzel a könyvvel, mert ha az általa rendkívüli alaposággal és körültekintéssel kidolgozott munkamódszer az úgynevezett nagy-könyvtári gyakorlatra készült is, azt szinte teljes egészében használhatják a megyei, sőt még a kis vállalati könyvtárak is. De ezen túlmenően *növeli még jelentőségét és értékét az a távolabbi segítség, melyet nyújt egy egységes* — és a ma még sokféle megoldás helyett igen kívánatos — *leltári szabvány megalkotásához.* Ez a szabvány lehetne a következő lépés — az utóbbi évek annyi eredménye között — a magyar könyvtárügy módszertani irányelveinek sorában.

NAGYDIÓSI GÉZÁNÉ

Coates, E. J.: Subject catalogues: headings and structure. London, 1960, The Library Association. 186 l.

COATES ötven év mulasztására hívja fel munkájában a figyelmet, amikor megállapítja, hogy az Egyesült Államokban elhanyagolják a szótárkatalógus elméleti kérdéseit. A Library of Congress tárgyszavai önkényes döntések termékeinek tűnnek, nem mutatnak egységes rend-

szerre. „Az egyes döntésekből nem tudunk következtetni arra, hogyan fog banni a Library of Congress egy új tárgykörrel.” Könyvét tankönyvül szánja azok számára, akik már ismerik a katalógizálás alapjait, és még kívánnak ismerkedni a részletkérdésekkel. Ezenkívül a könyvet a gyakorló könyvtárosok is haszonnal forgathatják mint segédeszközt.

A szerző, aki a *British National Bibliography* számára a tárgyszó-szerkesztést végzi majdnem annak megindulásától kezdve, nagy hozzáértéssel és mély tárgyi tudással elemzi a témát. Vizsgálódásainak középpontját a betűrendes tárgyi katalógus kérdései alkotják, beleértve a szakkatalógus tárgymutatójának a problémáit. Kiemeli a tárgyi katalógusnak azt a fő feladatát, hogy egy bizonyos tárgyról anyagot szolgáltasson, és hogy rokon tárgykörökre felhívja a figyelmet.

Az alfabetikusan elrendezett tárgyszavakkal foglalkozva COATES rámutat a színóim kifejezésekkel kapcsolatos nehézségekre és e nehézségeknek utalásokkal való áthidalására, valamint az ezzel kapcsolatos problémákra. Elemzi a tárgyszó megválasztásakor felmerülő kérdéseket, hangsúlyozza a szókapcsolatok tárgyszóként való kiemelésének hátrányait, különösen a jelzős szerkezetek zavaró hatását. A kereső figyelmének a rokon tárgykörökre való felhívására a „lásd még” utalások hálózatát ajánlja, bár ebben a megoldásban is lát bizonyos korlátokat. Részletelesen analizálja a betűrendes szakkatalógus (alphabetic-classed catalogue) szerkezetét, amely a fő tárgykörök betűrendjéből és ezeken belül az altárgykörök betűrendjéből áll. Szerző szerint ennek a katalógusfajtának nagy előnye, hogy a katalógus fő része és az utalások hálózata nincs elkülönítve, bár hasonlóan a szakkatalógushoz, ehhez a katalógushoz is szükség van tárgymutatóra.

Továbbiakban a szerző CUTTER, KAISER, RANGANATHAN és FARRADANE tárgyi katalógus szerkesztési elveit ismerteti, majd részletesen vizsgálja az összetett tárgyszó problémáját. Külön fejezet foglalkozik a tárgyszókatalógus fejlődésével a CUTTER munkásságától eltelt idő óta, a Library of Congress tárgyszókatalógusával és a tárgyszavakról kiadott SEARS és WILSON-féle listákkal. Kiemeli a többdimenziósságra való törekvést, amelyet az utalások rendszerével kívánnak elérni.

A következőkben COATES részletekbe menően foglalkozik a szakkatalógusok tárgymutatóival. A szótárkatalógus rendszerű mutatóval kapcsolatban két nehézséget emel ki. Az egyik az, hogy az osztályozási rendszer nem minden részletké-

désre foglal magában jelzetet, ezeket abba az általánosabb tárgykörbe szokták osztályozni, amelyre a rendszernek jelzete van. Tehát, ha a katalógus használója meg is találja a keresett fogalmat az indexben, megzavarja, hogy az utalt jelzet alatt rendszerint általánosabb témájú anyag között mintegy elrejtve találja meg azt, amit keres. A másik nehézség az utalások hálózatával kapcsolatos; a szakkatalógus tárgymutatójában nincs szükség rokon tárgyakra való „lásd még” utalásokra. Szerző ezután rátér az egyes osztályozó rendszerek, különösen a Tizedes Osztályozás, RANGANATHAN Kettősponstos Osztályozása és az Egyetemes Tizedes Osztályozás tárgymutatóinak a kérdésére, majd részletes elemzéssel mutatja be RANGANATHAN „láncolási” eljárásának (chain procedure) elnyeit és a Kettősponstos Osztályozáshoz, valamint a Tizedes Osztályozáshoz való alkalmazásának a lehetőségét, amelynek gyakorlati megvalósulása a *British National Bibliography*-ben található. COATES úgy határozza meg ezt az eljárást, mint olyan módszert, amely „a tárgyi index vezérszavait az összetevők permutációja nélkül szerkeszti meg úgy, hogy az idézett fogalmak sajátos láncolatba vannak foglalva.” A láncolat egy osztályozási rendszerben található fogalmak hierarchiáját jelenti. Ezt az eljárást gazdaságosabbnak, mechanikusabbnak elvégezhetőnek és hatékonyabbnak tartja a szerző, mint a tárgyi indexek készítésére és tárgyi keresztutalásokra szolgáló többi módot. Könyve utolsó részében a szerző megkísérli a tárgyi katalógusban való keresés „stratégiája” alapjainak meghatározását.

Alapos és logikusan felépített tanulmányát COATES gazdag példaanyaggal illusztrálja. Az első fejezetben található részletes terminológiai definíciók világossá és félre nem érthetővé teszik a szerző mondanivalóját.

NÉMETH ZSÓFIA

Bücher zum Bibliothekswesen. Bestandsverzeichnis. [Berlin.] 1960, Zentralinstitut für Bibliothekswesen. 186 l.

A Zentralinstitut für Bibliothekswesen 10 éves fennállása alkalmából közzétette szakkönyvtára állományának jegyzékét. A könyv bevezető sorai szerint ez a szakirodalmi gyűjtemény egyedülálló Németországban — így érthető, ha fokozott érdeklődéssel vizsgáljuk tartalmát. Különösen két szempontból tanulmányoztuk a kiadványt:

1. milyen irodalom alapján ismerkednek a világ könyvtárügyével a Zentralinstitut munkatársai és a német könyvtárosok;

2. mit ismernek a Magyarországon megjelent könyvtárügyi kiadványok közül, vagyis — milyen a „hírünk a világban”?

Szívesen vetnénk egybe a jegyzéket Magyarország könyvtártudományi szakkönyvtárának, a KMK könyvtárának állományával, ezt azonban kizárja a bevezetés egy szakasza, amely leszögezi, hogy nem vették fel a szerkesztők a jegyzékbe egyfelől a könyv-, sajtótörténet, könyvkiadás, könyvkereskedelem és számos határterület irodalmát, másfelől a bibliográfia sokaságát. Amennyire helyesüljük a nem-könyvtári tárgyú szakbibliográfiák kihagyását, annyira sajnálatos, hogy a könyvtári szakirodalom leszűkített értelmezése kizárja az összehasonlítást. A jegyzék 1600 tételt tartalmaz, folyóiratcímekkel együtt; a KMK szakkönyvtárának csak könyvállománya — a duplumok leszámítása után is — legalább 7000 mű. A mechanikus összehasonlítás nem volna hát igazságos. Elkerülhetetlen volt azonban, hogy az egyes részek anyagának értékelésekor ne a magyar szakkönyvtár állományát vegyük figyelembe.

A kiadvány négy nagyobb fejezetre oszlik (Általános tájékoztatást szolgáló művek, Egyes országok könyvtárügye, A könyvtári munka módszerei és szervezete, Bibliográfia és dokumentáció), ezen belül betűrendben közli előbb a német, majd az idegen nyelvű anyagot. Az újabb német irodalmat is megosztja: előbb az NDK, majd az NSZK-ban megjelent kiadványok következnek. Ez utóbbi beosztás nem fokozza a kiadvány áttekinthetőségét. A fejezetek, illetve szakcsoportok szerinti beosztásban — különösen annak idegen nyelvű részében — azonban szembetűnik némi esetlegesség, tartalmi tisztázatlanság. Csak ez magyarázhatja az *Általános tájékoztatást szolgáló művek* csoportjában pl. a *Mátyás király könyvtárától a 3000. népkönyvtárig* című kiállítás katalógusának besorolását, és — hogy magyar példánál maradjunk — a SALLAI—SEBESTYÉN-féle kézikönyvnek a harmadik, módszereket tartalmazó fejezetbe sorolását. Csoportonként vizsgálva az anyagot, szembetűnőbb hiányosságokra bukkanunk. A *Szakszótárak* csoportjában hiába keressük pl. az angolszász nyelvterületen kiadott szakszótárakat (HARROD: *The librarians' glossary*, London... *The bookman's glossary*, New York... stb.). A kézikönyvek csoportjából hiányzik pl. olyan, nálunk is nélkülözhetetlen tájékoztató mű, mint TOTOK—WERTZEL: *Hand-*

buch der bibliographischen Nachschlagewerke c. munkája. — Ugyancsak az első fejezet sorolja fel a könyvtárban található 83 folyóirat címét is: a németek közül csak a Bécsben megjelenő *Das Antiquariat*-ot hiányoljuk, annál inkább azonban a legértelmesebb amerikai szaklapot, a *Library Trends*-et, két fontos dokumentációs orgánusot, az *American Documentation*-t és a londoni *Aslib Proceedings*-et, a francia lapok közül a *Bulletin des Bibliothèques de France* és a fontos közművelődési anyagot is tartalmazó *Cahiers des Bibliothèques de France* hiányzik többek között. A magyar lapok közül hiába keressük a jegyzékben a *Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatóját*.

A második, az egyes országok könyvtárügyét tárgyaló fejezet tartalma a következőképpen oszlik meg: 353 mű tárgyalja Németország könyvtárügyét, 108 foglalkozik a Szovjetunió könyvtárügyével, 43 Csehszlovákiával, 37 Lengyelországgal, 17 Romániával, 9 Bulgáriával, végül egyetlen egy Jugoszlávia könyvtárügyével (mélőzve GROTHUSEN, K.-D.: *Die Entwicklung der wissenschaftlichen Bibliotheken Jugoslawiens seit 1945*. Köln, 1958, Greven. c. hasznos könyvét). — Súlyos hiányok mutatkoznak a negyedik, bibliográfiaival és dokumentációival foglalkozó csoportban. Nem kívánunk itt hiányjegyzéket adni: e terület alapvető fontosságú műveinek egész sora hiányzik.

Vizsgálatunk másik kérdése így hangzott: mit ismernek német kollégáink a Magyarországon megjelent könyvtárügyi kiadványok közül? Előre kell azonban becsátanunk: ez a kérdés inkább teszi próbára a magyar könyvtárügy irányító szerveinek propagandatevékenységét, mint német kollégáink beszerzési politikáját. Elsősorban nekünk érdekünk, hogy tevékenységünket minél szélesebb körben megismerjék. Ebből a szempontból vizsgálva az előttünk fekvő kiadványt, kitűnik, hogy legeredményesebben a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára terjeszti kiadványait. Ebből adódik azután az a furcsa helyzet, hogy a magyar könyvtári szerzők jegyzéke a következőképpen alakul: SZ. NÉMETH Mária 3 művel, BERLÁSZ Jenő, CSAPODI Csaba, HARASZTHY Gyula 2—2 művel szerepelnek a névmutatóban; utóbbiak mellé sorakozik még DEZSÉNYI Béla, SALLAI István és TÓTH Béla ugyancsak két-két szereplő művel. A névmutató 22 magyar szerzője közül 6 az Akadémiai Könyvtár munkatársa, ill. volt munkatársa. Hiányoznak azonban a könyvjegyzékből az Egyetemi Könyvtár kiadványai, valamint a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára Módszer-

tani kiadványai c. sorozatokban megjelent tanulmányok, hiányzik a *Könyvtáros kézikönyvei* c. kifejezetten közművelődési könyvtárügyekkel foglalkozó sorozat. Egyéb fogyatékoságok mellett is szembetűnik a VEREDY-féle ETO kiadás hiánya. — Ismételni szeretnénk: a magyar anyag említett és még tovább sorolható hiányosságai nem elsősorban a német kollégák gyarapító munkájára vetnek kedvezőtlen fényt. A magyar könyvtárügy irányító szervein kívül a publikáló könyvtáraknak maguknak kell törekedniük, hogy kiadványaik eljussanak a baráti államok megfelelő intézményeihez.

Végül két kiadvány megjelentetésének időszerűségét veti fel az említett hiányosságok mellett is hasznos német kiadvány. Az egyik: a KMK szakkönyvtára megérdemelné, hogy nyomtatott vagy sokszorosított katalógussal tájékoztassuk a magyar (és külföldi) könyvtárosokat a polcain fellelhető „aranybányáról”. A másik javaslat, ami tudomásunk szerint már nincs messze a megvalósíthatóságtól: jelentessük meg az 1945 után megjelent magyar könyvtartudományi irodalom bibliográfiáját!

SIMON MÁRIA ANNA

(Bak János): A magyar könyvkiadás 1945—1959. Bp. 1960, Zeneműny. 381 l.

Könyvkiatúránkról számol be ez a vaskos kötet, amely 1960 utolsó negyedében jelent meg.

A statisztikai táblák nagy száma (284) teljes részletességgel igyekszik feltárni új, szocialista művelődésünk és könyvkultúránk kialakításának eszközeit: a *kiadványokat* mennyiségben, számban, ívterjedelemben, példányszámban, árban és százalékos megoszlásban. A másfél évtized összes kiadványai (könyvek, füzetek, jegyzetek, könnyvnyomatok, tudományos irodalom, ismeretterjesztő irodalom, szakirodalom, tankönyv, szépirodalom, ifjúsági- és gyermekirodalom s végül a fordítások) felsorakoznak előttünk táblákon, grafikonokon, — s a számszerű adatok elénk vetítik azokat az erőfeszítéseket, amelyeket politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális téren fejtett ki a felszabadult Magyarország.

Már a felületes betekintés is meggyőző arról, hogy nagy fejlődés következett be addig eléggé elmaradott könyvkultúránkban; a tervszerű könyvkiadási politika pedig — ami főleg az utolsó néhány év számadatain mérhető le — úgylátszik a legjobb úton halad. Természetesen az átalakulás nem volt egyenesvonalú, visszajelések és előregrások észlelhetők bizo-

nyos években. Az eredmények mellett a hibák is megvilágításba kerülnek a kiadványstatisztikában, de nem is lenne helyes ezeket eltitkolni.

A könyv alapvetően a Központi Statisztikai Hivatal hivatalos adatait foglalja magában, csak helyenként került sor önálló feldolgozásra, pl. 1945—1950 között, ahol az adatok kevésnek bizonyultak, vagy azokat részletesebb bontásban kellett elemezni, illetőleg új szempontokból értékelni. Ezekhez a *Magyar Nemzeti Bibliográfia* füzetei szolgáltatták az adatokat; a példányszámokhoz pedig főleg az Országos Széchényi Könyvtárban gyűjtött kiadói jelentések adtak támpontokat. Így aztán bizonyos módosításokat kellett eszközölni pl. a második világháború előtti úgynevezett békeév adataiban, amelyre vonatkozóan az 1939-ben megjelent *Statisztikai Szemle* a *Corvina* (a Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Egyesületének hivatalos lapja) bibliográfiai adatait használta fel, holott ezek az adatok csak a forgalomba került kiadványokra vonatkoztak és nem a teljes termésre.

Viszont eltérés mutatkozik — főleg az 1958-as évnél — az itt közölt táblák adatai és a Statisztikai Hivatal adatai között is, amennyiben a magyar nyomdák termelési eredményei közé a Statisztikai Hivatal természetesen felvette a külföld részéről történt megrendeléseket. Ezek a nyomdatermékek azonban bent az országban nem kerültek forgalomba, ezért nálunk kultúrtényezőkként nem hatottak.

Az *adatok feldolgozásában* a következő csoportosításokat találjuk:

kiadványfajta szerint: könyv, füzet, jegyzet, könnyvnyomat, zenemű, kép, térkép és vegyes,

a könyvek és füzetek jellege szerint: tudományos, ismeretterjesztő és szakirodalom, szépirodalom, ifjúsági és gyermekirodalom, tankönyvek,

és ezeken belül (témaköri, műfaji stb.) további csoportosításokat is.

Külön fejezetet alkot a kiadványok nyelvi, illetőleg a fordításoknál az írók nemzetisége szerinti megoszlás.

Az elért eredmények hármas összefüggésben mutatkoznak az adatokban: a kiadványok száma (minden kötet külön statisztikai egység), *terjedelme* (ívekben, helyenként átszámításokkal) és *példányszáma* szerint. Végül az átlagszám és a százalékos értékelés megmutatja, hogy a teljes könyvtermelésben az egyes csoportok milyen arányban, milyen összefüggésben szerepelnek.

A könyv legvégén található tartalomjegyzék és táblanavigató eligazít a táblák

tömegében, és megkönnyíti használhatóságukat.

Csak izelítőtől néhány kiragadott adat: 1945-től 1960-ig összesen 176 082 könyvet, brosúrát, jegyzetet és különnyomatot adtak ki Magyarországon, több mint 605 millió példányban — az 1938-i 8156 mű 17 milliós példányszámával szemben.

Legolvasottabb klasszikusaink (JÓKAI, MIKSÁTH stb.) egy-egy műve százezren felüli példányban lát ma napvilágot; a mai magyar írók művei átlagosan 7—8 ezer példányban jelennek meg (persze 1—1 mű százezren felül is); a modern külföldi írók művei nálunk általában nagyobb példányszámban jelennek meg, mint hazájukban. (Több kiemelkedő külföldi író 200 ezernél magasabb példányszámot is elért.)

1945-ben a szépirodalmi művek átlagos példányszáma 3000 volt, 1959-ben 13 500. Ez a csaknem ötszörös növekedés szinte egyedülálló a magyar könyvkiadás történetében. Ifjúsági művek közül is nem egy ért el százezes példányszámot.

De nemcsak a mennyiségbeli növekedésről ad számot a statisztika, hanem arról is, hogy tartalmilag gyökeres változás állt be a könyvkiadásban: fokozottan terjedtek a szociális haladást, a világ tudományos megismerését, a tudomány és művészet szolgálatát segítő művek.

Olvasó nemzet lettünk: 1959-ben már több mint 5 új könyv jutott egy főre (minden élt beleszámítva), és minden lakosra 45 forint értékű könyvvásárlás. 1959-ben a könyvterjesztő vállalatok 450 millió forintnál többet forgalmaztak. A megjelent könyvek 80%-át egyéni vásárlók vették meg, és az összforgalomnak csak 15%-a a tankönyv, a többi szépirodalmi, ismeretterjesztő, szakmai és tudományos mű.

Kár, hogy nemzetközi viszonylatban nem tudunk teljes összehasonlítást tenni. Az UNESCO 1956-ban publikálta a világ könyvkiadásáról megjelent statisztikai összefoglalást. Bizonyos átszámításokkal Magyarországra vonatkozóan megállapítható a könyvtermelés viszonylagos jó helyzete: az UNESCO statisztikájában szereplő 23 ország között Magyarország akkor a 9. helyet foglalta el. Ma már valószínűleg jobb volna a helyezésünk, sajnos nincsenek megbízható adatok az összehasonlítás számszerű elemzésére.

NAGYDIÓSI GÉZÁNÉ

Az Országos Műszaki Könyvtár Évkönyve 1959. Bp. 1960. 256 l. Soksz.

Bármely szocialista intézmény, üzem, vállalat vagy intézet, szűkebb szakterületünkön pedig könyvtár működésének és

eredményeinek vizsgálatakor az alapvető szempont: vajon az adott intézmény, illetve annak vezetői és dolgozói ismerik-e annak helyét szocializmust építő országunk művelődéspolitikai létesítményeinek egészében, ebből vezetik-e le közvetlen és közvetett céljaikat, távolabbi és közelebbi terveiket, munkájukban érvényesül-e az előbbiekből adódó célszerűség, s konkrétan: kibontották-e az MSZMP művelődéspolitikai irányelveiből rájuk háruló tennivalókat?

Az Országos Műszaki Könyvtár 1959. évi *Évkönyvét* elemezve, előjáróban mindjárt leszögezhetjük, hogy a fenti kérdésekre ezt a könyvtárt illetően határozottan igenel feleltünk. Funkcionális feladataira épülő, nagyvonalú tervezésnek, a jól kimunkált feladatok céltudatos megvalósításának, az erélyes vezetés és az immár többszáz főnyi dolgozó-kollektíva összefogásának lelkesítő és jóleső képe az újabb, 1959. évi *Évkönyvből* még határozottabban bontakozik ki.

Az *Évkönyv* elején az 1959. évi *Be számoló jelentés* mértéktartóan, de alapos adatszolgáltatással terjeszkedik ki az intézmény egész évi működésére. Egyaránt rámutat az elért eredményekre, a nyitott kérdésekre és a kialakuló további tervekre. Mindezek összefonódásából, logikus kapcsolódásából áll elő a teljes, átfogó kép. Ezúttal csak néhány szélesebb érdeklődésre is számot tartó, újszerű vagy nem eléggé ismert adatot említünk. Így pl. az év számottevő eredményeit annak figyelembevételével kell értékelnünk, hogy a könyvtár 1959 első felében jelenlegi új épületébe való átköltözését igyekezett a szolgáltatások lehető legkisebb megszorítása mellett lebonyolítani. Dicséretes kezdeményezése volt az évrnek az ipari megyék közművelődési könyvtárhálózatának segítése. Lényeges módszertani újítás volt az előző évi *Műszaki Lapszemlék* betűrendes indexeinek közzététele s a könyvtár tárgyszókatálogosának megkezdése. A témafigyelőszolgálatban közölt adatok száma megkétszereződött. Helyesnek bizonyult meglátás volt, hogy a jegyzet- és szakoktatási anyag nem kapott teljesértékű feldolgozást, viszont megkezdték a termelő- és kutatómunka szempontjából oly lényeges kiadványok: intézeti jelentések, riportok stb. állománybavételét. Széleskörű szabadalmi cserekapcsolatokat kezdtek, és kiépítették a hálózati könyvelőosztást. Ki kell emelni, hogy a könyvtár külföldi folyóiratseréjének fejlődése során a bejövő folyóiratanyag száma majdnem elérte a kimenőket számát; az ennyire aktív cserekapcsolat jelentőségét minden külföldi cserével foglalkozó könyvtár csak

irigyelheti. A könyv- és szabadalmi olvasóterem helybenolvasási forgalma az előző évhez képest 34 %-os emelkedést mutatott. Érdekes elemzés mutatja ki a beszámolóban a helybenolvasás szakszerinti használatának változásait. A kémiai, elektrotechnikai stb. szakirodalom forgalmának növekedése mellett éppen a mérészközök, pinornechanika, műanyag- és élelmiszeripar irodalmának forgalma csökkent a könyvtárban; nem tudni, mi okból? Örömmel hámozhattuk ki a statisztikai adatokból, hogy az orosz nyelvű szakirodalom beszerzése és forgalma is nőtt az előző év adataival szemben. A könyvtár idegen nyelvekre történő fordítói szakszolgálatot is kezdett kiépíteni. A letiltott párhuzamos fordításokból két és félmilliós megtakarítást eszközölt a könyvtár népgazdaságunknak. Megemlítjük, hogy a tartalomjegyzékfordítási szolgáltatásokról szóló tájékoztatások a 32., 33. és 35. lapon csoportosítva találhatók — s egymástól némileg eltérő számadatokkal; jobb az egy helyre gyűjtött tájékoztatás és mindig ugyanazokkal a számokkal.

Az *Évkönyv* második helyén hozza az egész kötet szerintünk legalaposabb tanulmányát SZABOLCSKA Ferenc tollából *A magyar műszaki könyvtárak munkája és jövő feladatai* címen. A tartalom nem egészen fedi a címet, tulajdonképpen a magyar műszaki termelési hálózat 1959. évi könyvtári munkájáról ad ilyen mélységig még nem ismert, újszerű és átfogó elemzést, egy részletes évvégi statisztikai felmérés és a hálózati központ módszertani tapasztalatai nyomán. 23 nagyobb statisztikai táblázatot is hoz. A tanulmányt egészében higgadt tárgyvalási mód, jó problémafelvetés és sokszínűség jellemzi. A hiányokat sem kendőzi el, sőt, az egyes elemzési csoportok végén pontokban rögzíti a tenni valókat. Itt is csak néhány lényeges szempontot ragadunk ki tájékoztatásul. Így pl. a 903 vállalati könyvtár állománya összetételének vizsgálata döntő módon mutatja, hogy a könyv- és folyóiratanyag mellett egyre jobban nő a fordítások, prospektusok, disszertációk, jegyzőkönyvek stb. szerepe és köre. Hasonlóképpen foglalkoztatja a műszaki termelési és felsőoktatási hálózatot egyaránt az anyag állandó mozgásának újabb felismert jelensége, és ezért figyelemmel kísérik a tervszerű állománycsökkentés felvetődő problémáit. El kell viszont gondolkozni azon, hogy a szocialista és tőkés külföldi folyóiratok számaránya 1 : 4 volt az 1959. évben. De azon is, hogy a fizikai dolgozók alig 4 %-a rendszeres olvasó. Érdekes azonosság a két műszaki hálózat egységeinél, hogy jóval több a szakkatalógus, mint a betűrendes;

70 % saját rendszere szerint építi ezt ki, az ETO-t csak 30 % használja. Eltérés azonban a termelési hálózatnál, hogy azok 18 %-ában semmiféle katalógus nincs, s 60 %-uk egyszerű folyószám szerint raktároz. A helybenolvasás 1957-tel szemben 100 %-os, a könyvtárak költségvetése pedig 80 %-os emelkedést mutatott. Személyi ellátásuk elemzése viszont azt mutatja, hogy 85 %-ban nem főfoglalkozású, és ezen belül is csak 11 %-ban szakképzett dolgozók kezelték a vállalati könyvtárakat 1959-ben.

BALÁZS Sándor a Magyarországra 1959. évben járó külföldi műszaki folyóiratok egyes kérdéseivel foglalkozik tanulmányában. Leglényegesebb megállapítása, hogy a 3574 folyóirat 57 %-a csak 1—2 példányban járt, s tartalmukról tulajdonképpen csak 1—1 vállalaton belül szereztek tudomást. A külföldi műszaki szaklapok ugyancsak 57 %-a a két műszaki könyvtárhálózatban van, a többi teljesen szétszóródott, nem lévén központi nyilvántartásuk. Végül az összes szakfolyóiratoknak csak 40 %-a kerül dokumentációs feltárára. A műszaki dokumentációs hálózat további feladata tehát a még kieső 60 % anyagának hasznosítása.

POLZOVICS Iván cikke az OMK új típusú dokumentációs kiadványait ismerteti, illetve az előző *Évkönyv*ben vázolt tervek megvalósulását és az elemzésből adódó tanulságokat vizsgálja. Előbb a könyvtár már régebben meglévő dokumentációs szolgáltatásainak továbbfejlesztéséről számol be. Ezután az új típusú kiadványok sorában részletesen beszél a *Műszaki Gazdasági Tájékoztató*-ról (időszakos, 5 fejezet szerinti sajátos anyagtagolású, harmadfokú dokumentációs kiadvány, marginális címszavakkal, komplex index-szel) és a *Témadokumentációs Kiadványok* című sorozatról (eseti, 13 csoportban évi 1—1 differenciált témakörű szelektált tömörítvények). Végül változja a távolabbi jövő fejlesztési terveit: *Műszaki Információ* című 4, majd 12 sorozatban megjelenő havi kiadvány, *Külföldi Újítási Tapasztalatok* címen havi folyóirat, s végül *Áttekintések a külföldi iparfejlődésről* címmel évi 1 iparágankénti tájékoztató. A könyvtár dokumentációs szolgálatja a külföldi irányzatok hazai viszonyokra történő alkalmazási tervei során különösen nagy gondot fordít az újfajta szolgáltatások műfaji jellegének tiszta kiképzésére. Érdekes és egyéni a tanulmányban az a része, ahol a műszaki szakközlemények gyors elvülési idejéről helytelenül általánosító, elterjedt vulgáris vélemények ellen emel szót, valamint ahol a nyelvi elszigeteltségben élő országok

fokozott tömörítvény-igényének kérdését fejtegeti.

Orosz Gábor kisebb tanulmányában a szempontonkénti adatfelvételekkel dolgozó, ezen belül a jelzeteképes és jelzet-elemes lapfelzeteket alkalmazó irodalom-feltárási módszereket ismerteti, majd leír egy addig ismeretlen eljárást, illetve egyszerű berendezést, mely lehetővé teszi az ETO szakrendjébe sorolt anyagok vizuális lyukkártyákon való nyilvántartását, illetve visszakeresését.

GÁSPÁR István *Műszaki és szervezési kérdések gazdasági hatékonyságának kérdései a szakirodalomban* címmel közölt ugyan-csak kisebb tanulmányt. Elégge széleskörű irodalmi forrásanyag felhasználásával végigmegy az idetartozó legfőbb kérdéseken. Időszerűségét és mondanivalójának fontosságát az a tény támasztja alá, hogy 1965 végére ipari termelésünk 65 %-os emelkedését kell elérnünk, ennek $\frac{2}{3}$ részét a munkatermelékenység növekedésével. Mindehhez elengedhetetlen a műszaki fejlesztés és szervezés gazdaságosságát kutató tudományos munka, a vonatkozó külföldi műszaki eredmények ismerete és a műszaki dokumentáció különféle szolgáltatásainak kifejlesztése és fokozottabb igénybevétele.

Igen bő külföldi szakirodalom alapján, gazdag szemléltető anyaggal, rajzokkal, táblázatokkal ellátott, újszerű tanulmány-nal zárul az évkönyv. TOMBOR Tibor, a könyvtárépítés mai kérdéseinek ismert szakembere írta *Kis szakkönyvtárak építési és berendezési programjának kialakítása* címmel. Korszerű eredményeket ismertet a könyvtártervezés, építkezés, átépítés, berendezés és felszerelés szempontjaiból. A tanulmány jó útmutató és segítség új létesítmények építéséhez és berendezéséhez, meglevők korszerűsítéséhez. Elvi részei és gyakorlati tanácsai kisebb közművelődési könyvtárakra is vonatkozhatnak. A könyvtáros részére szükséges építéstani szakki-fejezések magyarzata és tervrajz-ismeret után a programkészítés legfontosabb elvi és gyakorlati követelményeit ismerteti. A tanulmány főbb fejezetei a következők: a könyvtár elhelyezése, területi tagoltsága, az olvasói tér alapszabványai, előtervezés, bútorzatra vonatkozó program, bútor típusok részletezése, előadóterem, fotolaboratórium, raktár berendezése, férőhelyek kiszámítása, terhelés normái, építőanyagok, fűtés, világítástechnika, esztétikai követelmények. A tanulmány tartalmánál és feldolgozási módjánál fogva egyaránt széles nyilvánosságot és elterjedést igényelhet.

Az *Évkönyv* értékes tanulmányainak külföldi visszhangját jó orosz, angol vagy

német kivonatok segítik elő. A kötet már említett céltudatossága nemcsak a könyvtár saját további tevékenységére hat kedvezően, de sokban hasonló problémák felvetésével, elemzésével, komolyan ki-munkált módszereivel elsősorban a másik műszaki (felsőoktatási) társhálózat munkájához adhat sok tanulságot, indítást és példamutatást. Érdemes lenne pl. a két központi könyvtár és a két hálózat közös mutatók alapján, az arányok figyelembe-vételével összeállított számadatainak, közös és eltérő problémáinak elemzése.

A Műszaki Könyvtár eddigi évkönyvei jogot adtak arra, hogy minden újabb, további kötetet a nagyvár könyvtárügy és szakirodalom nyereségeként tekintsünk. Jó lenne, ha a szerkesztés felelősei a továbbiakban jobban szem előtt tartanák azt a szempontot, hogy egy kötet valóban csak egy adott év munkáját tartalmazza és elemezze. A most ismertetett 1959. évi kötet ugyanis, nyilván mert jóval később jelent meg, tartalmaz 1960. évi tájékoztatókat is, ami végül is inkább zavaróan hat. Az sem lenne talán helytelen, ha az eddigi évkönyvek szinte már állandó vezető írói gárdája mellett a továbbiakban egyre inkább mások, fiatalabbak is szóhoz jutnának.

HODINKA LÁSZLÓ

Az Országos Széchényi Könyvtár tudományos kiadványai az 1957—1960. években.

A nemzeti könyvtárak tudományos tevékenysége sok vonatkozásban országosan szabja meg a könyvtárakban folyó könyvtártudományi és egyéb tudományos tevékenység irányát és minőségét. Ebből a szempontból érdemes tehát vizsgálnunk az Országos Széchényi Könyvtár ezirányú munkálatait.

Nemzeti könyvtárunk különböző osztályai — különösen az utóbbi években — számos új sorozatot indítottak, számos értékes kiadvánnyal gazdagították tudományos irodalmunkat. Mielőtt ismertetésükbe fognánk, pontosan el kell határolnunk azt a területet, melyet e helyen bírálni óhajtunk. Időbeli határként az 1957—1960 közötti évek kínálkoznak, hogy így az ellenforradalom utáni évek határozottabb irányban bontakozó munkájáról tudjunk számot adni. Tematikailag — figyelembe véve az Országos Széchényi Könyvtár jelenlegi két alapvető és egymástól gyökeresen eltérő funkcióját — most nem óhajtunk a könyvtári módszertani kiadványokkal foglalkozni. Ebből az ismertetésből tehát formai alapon is ki-maradnak mindazon sorozatok és művek

(egy kivételével!), melyeket a könyvtár keretében működő Könyvtártudományi és Médszertani Központ adott ki. Ugyanígy kimaradnak — formai okokból — a nemzeti bibliográfia különböző megjelenési formái, a folyóiratok és az Országos Könyvtárügyi Tanács kiadványsorozatai is.

Ismertetésünk sorrendi alapját az 1960-ban megjelent *Az Országos Széchényi Könyvtár kiadásában megjelent művek jegyzéke* c. bibliográfia alkotja. (E kiadvánnyal kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy azt feltehetően a könyvtár maga is ideiglenes jellegűnek tartja. Az Országos Széchényi Könyvtár kiadványainak minősége és nagy mennyisége nyomtatott, pontos bibliográfiai adatokat feltüntető, megfontolt, a sorozatokon belül a számozás és a sorozatonkívüliség kérdéseit is megoldó jegyzék kiadását indokolja.)

Az adott időszakban és témakörökben, a kiadványjegyzék által adott sorrendben az alábbi kiadványokról kell megemlékeznünk:

I. Katalógusok. Az e tárgyú kiadványokat a jubiláris aktualitás jellemzi. A könyvtár 1959-ben először a Haydn-évfordulót ünnepelte azzal, hogy a nagy zeneszerzőnek a könyvtárban található műveiről adott ki kötetet (*Haydn's Werke in der Nationalbibliothek Széchényi in Budapest*. Bp. 1959. 167 l.). Ugyanennek az évnek nagy történeti-politikai évfordulóját, a Magyar Tanácsköztársaságét két tekintélyes kötet jelzi: *A Magyar Tanácsköztársaság plakátjai az Országos Széchényi Könyvtárban* (Bp. 1959. 249, 11 l., 37 mell.) és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárral közösen kiadott *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai. Bibliográfia és dokumentumgyűjtemény* (Bp. 1959. 299, 2 l., 55 mell.). A kötetek méltóan ünnepelték az évfordulót. Oly anyagot tártak fel, mely eddig úgyszólván teljesen ismeretlen volt. A feltárás mélysége pedig már elsődleges formában is lehetővé teszi az anyag forrásszerű használatát.

A jubiláris katalógusokkal kapcsolatban — mint ezt a tanácsköztársasági kiadványok esetében máshelyt már megtettük — csupán egyetlen megjegyzés szükséges: országos ünnepek esetén országos kooperáció lenne indokolt.

II. Szakbibliográfiák. Az Országos Széchényi Könyvtár régi tudományos hagyománya a saját anyagon túllépő bibliográfiai tevékenység. *A mi írónk* c., 1957 óta sajnálatosan félbemaradt sorozat legutolsó, 6. kötete (*Kalauz a magyar ifjúsági irodalomban*. Ajánló könyvismertetések a szépirodalom tanulmányozásához. Bp. 1957. 192 l. 9 ábra) FÁY Andrásról napjainkig vezet a ifjú olvasót az egyes írók élet-

rajzi és működési adatainak ismertetésével.

A korábbi *Bibliográfiai füzetek* folytatásaként 1955-ben *Új bibliográfiai füzetek* címmel új sorozat indult, melynek elsőrendű célja a magyarság s a világ népei kulturális kapcsolatainak feltárása, elmélyítése. Az első MICKIEWICZ-kötet után MOZART és SCHILLER kerültek sorra (II. F. WENDELIN Lidia: *Mozart in Ungarn*. Bp. 1958. 203 l. — III. ALBERT Gábor — D. SZEMZŐ Piroska — VIZKELETY András: *Schiller in Ungarn*. Bp. 1959. 275 l.). Szaktudósok (MAJOR Ervin és TURÓCZI TRÖSTLER József) rövid bevezetése után a bibliográfia a művész magyar vonatkozásainak feltárását végzi el a szakfolyóiratok és a legfontosabb magasszintű hetilapok mélységéig. Új szint hoz e sorozatba a legújabb kötet (IV. FERENCZY WENDELIN Lidia: *Kínai-magyar bibliográfia*. Bp. 1959. 334 l.), mely a sinológia fogalom legszélesebb értelmezésével (a szépirodalmat is ideértve) nyújt tájékoztatást a két nép szellemi kapcsolatainak magyar vonatkozásairól.

Bár nem tartozik bibliográfiai sorozatba, tárgya következtében itt kell szólnunk BÉLLEY Pál és FERENCZY WENDELIN Lidia közös kötetéről (*A magyar bibliográfiák bibliográfiája 1956-1957*. Bp. 1960. 223 l.). A mű gerincét a valamennyi tudományra kiterjedő önálló és rejtett bibliográfiai lelőhelyek teljességre törekvő, ETO-rendszerű gyűjtése adja — mint a szerzők is jelzik, első kísérletként a magyar bibliográfiai irodalomban.

III. Könyvtárügyi tanulmányok. Ily című csoportba sorolja az említett kiadványjegyzék — sorszámozás nélkül — a könyvtár legrégibb kiadványsorozatát is, melynek hagyományos, a köztudatban rögzített *Az Országos Széchényi Könyvtár kiadványai* címét kár lenne végleg elmosni. S az sem lenne helyes, ha éppen ezeket a műveket a „könyvtárügy” fogalom alá szorítanánk, amikor azok — kevés kivétellel — kifejezetten a „könyvtártudomány” körébe tartoznak.

A sorozat régi profilját az utóbbi években is számos mű képviseli. *Könyvtörténeti* vonatkozásban RÓZSA György a magyar vonatkozásai miatt nevezetes BIRCKENSTEIN-féle metszetes geometriatankönyvvel foglalkozik (37. *A Birckenstein-féle metszetes könyv*. Bp. 1957.), s oldja meg a metsző kiletének kérdését. FAZEKAS József (39. *A sárvári-újiszegeti nyomda papirosai*. Bp. 1957.) a BRUQUER-gyűjteményben eddig ismeretlen 8 filigránról számol be. SOLTÉSZ Zoltánné (41. *Blutfogel Boldizsár miniótor*. Bp. 1957.) az életrajzi adatokon túl a művész által díszített ös-

nyomatványok jegyzékét is adja. CSAPODINÉ GARDONYI Klára (45. *Mátyás király könyvtárának scriptorai. Petrus Cenninius*. Bp. 1958.) az Országos Széchényi Könyvtár 1959. évi *Évkönyvében* megjelent tanulmányának egyik előmunkálataként részletesen ismerteti CENNINIUS működését. *Hírlaptörténeti* vonatkozásban KÓKAY György (43. *Az Ephemerides Vinobonenses 1776—1785*. Bp. 1958.) a bécsi latin újság kétségtelenül bizonyított szerkesztőjének politikai-publicisztikai tevékenységét ismerteti.

Könyvtártörténeti kérdéssel két mű foglalkozik. V. WINDISCH Éva (38. *Fejezetek a könyvtárosi pálya magyarországi kialakulásának történetéből*. Bp. 1957.) a magyar szakkönyvtáros-gárda kialakulásának legkezdetibb stádiumáról értekezik, s első-sorban MILLER Jakab Ferdinánd pályafutását vizsgálja. KISS Jenő (47. *Az agrárszocialista olvasóköri történetéből 1867—1914*. Bp. 1959.) az olvasóköri szerepének komoly politikai jelentőségére mutat rá.

Bár — sajnálatos módon! — nem tartozik a sorozatba s formailag is kivélesik e recenzió körén (lévén a Könyvtártudományi és Módszertani Központ kiadványa!), itt emlékezzünk meg tárgyköre következtében KÓHALMI Béla kötetéről (*A Magyar Tanácsköztársaság könyvtárügye*. Forrásgyűjtemény. Bp. 1959. 211 l.), mely nyomtatásban valamilyen később megjelent alapvető művéhez szolgáltalt oly forrásanyagot, mely szinte személyi jellegű, s egyébként igen nehezen lenne hozzáférhető.

A sorozaton belül *zenetörténeti* kérdéssel foglalkozik FALVY Zoltán tanulmánya (44. *A Línus-jéle XVIII. századi táncgyűjtemény*. Bp. 1957.), s megállapítja, hogy a XVIII. század magyar tánczenéjében élénken élnek a múlt maradványai, de már feltűnik a verbunkos is.

A legutóbbi évek során a sorozatban előtérbe kerültek a *könyvtárügyi* kérdések. Kifejezetten technikai szakkérdéssel foglalkozik DEZSÉNYI Béla (42. *L'abréviation des titres de périodiques*. Bp. 1957.), viszont már funkcionális-szervezeti problémákat vetnek fel RÁCZ Aranka (46. *Gyermekkönyvtárunk helyzete*. Bp. 1959.), BARABÁSI Rezső (50. *Gyarpodási jegyzékek és kótelkatalógusok gyors és olcsó megoldása a Hollerith és joto módszer kombinálásával*. Bp. 1960.), SEBESTYÉN Cécza és FARKAS László (51. *Új nemzeti könyvtárunk a Várban*. Bp. 1960.), valamint HORVÁTH Viktor és WIX Györgyné (55. *A tárolókönyvtár elvi és gyakorlati kérdései a külföldi szakirodalomban és megvalósításának lehetőségei Magyarországon*. Bp. 1960.). -- Nem kifogásoljuk, sőt helyeseljük e problé-

máknak a sorozatban való jelentkezését, mert így megszünt annak kizárólagosan történeti jellege. Ajánlatosnak tartanánk azonban, ha a történeti és szervezeti kérdések egészséges fele-fele aránya a jövőben biztosítható lenne.

A sorozat két köteté — s ez úgy látszik közös baja nagy könyvtáraink ilyen jellegű sorozatainak (Vö. FUTALA TIBOR: *A Budapesti Egyetemi Könyvtár kiadványai I—10. füzet*. Magy. Könyvszle. 1961. 1. sz. 115—117. l.) — más helyre, a katalógusok közé kívánkozik. Cz. MUSZTÁCS Ágnes—J. HAJDU Helga köteté (52. *Az Országos Széchényi Könyvtár francia nyelvű köteles kéziratának katalógusa*. Bp. 1960.) a hasonló jellegű magyar anyag feltárásával megindult egészséges folyamat újabb eredménye. A 254 tételt tartalmazó kiadványt irodalom- és művelődéstörténezeink fogják haszonnal forgatni. BERLÁSZ Jenő és VARGA Béláné (49. *A keszthelyi Helikon-könyvtár balatoni gyűjteménye*. Bp. 1959.) a keszthelyi könyvtáron belül a Balatoni Intézőbizottság kezdeményezésére létesített kü-löngyűjtemény alapjegyzékét nyújtják.

A kiadványsorozat anyagát szemlélve meg kell állapítanunk, hogy az önmagukban szinte kivétel nélkül értékes művek minőségi kérdésein túl az Országos Széchényi Könyvtár kiadvány-szerkesztőségének két kérdéssel kell szembenéznie. Az egyik a történeti és szervezeti témák arányosságának már említett kérdése. A másik kérdés így szól: Vajon a könyvtár *Évkönyveinek* megindítása indokolja-e a sorozat fenntartását? S ha igen: milyen módon lehetne biztosítani a sorozat továbbra is jó minőségét? A bíráló — bár felkérés nélkül, de recenzori joga alapján — válaszol a kérdésekre. Indokoltnak tartja a sorozat fenntartását, s oda besorolandónak tartja az Országos Széchényi Könyvtár dolgozóinak azon — egyenlő arányban történeti és szervezeti témájú — tanulmányait, melyek az *Évkönyvekből* terjedelmi (és nem minőségi) okból maradtak ki, vagy melyek más tudományos kiadványban jelentek meg, s így a sorozatban mint különnyomatok szerepelhetnek.

Et nunc ad fortissimum! Határozottan el kell ismernünk, hogy könyvtártudományi irodalmi termésünk új és komoly színekkel gyarpodott az Országos Széchényi Könyvtár első *Évkönyvének* megjelenése óta. Az *Évkönyvek* (Az Országos Széchényi Könyvtár *Évkönyve* 1957. Bp. 1958. 402 l. — *Úa*. 1958. Bp. 1959. 378 l. — *Úa*. 1959. Bp. 1961. 410 l.) a nemzeti könyvtárunkban folyó, minőségileg érezhetően emelkedő szervezeti, módszertani és tudományos munkáról ízléses formá-

ban adnak számot. Tartalmuk (a második kötet óta külső forma szerint is) négy fejezetre oszlik. A *könyvtár életéből* című szó alatt a könyvtár éves beszámolóit (az első kötetben az 1945—1957 évkörről szóló visszatekintést) olvashatjuk. E beszámolók a könyvtár feladatköre sokszínűségének bemutatása mellett nélkülözhetetlenek lesznek a könyvtártörténeti kutató számára is. A könyvtár dolgozóinak tudományos munkásságáról készített bibliográfiai beszámolók a könyvtártudományi és szaktudományi tevékenység tudományos könyvtáron belüli szervezés, elválaszthatatlan és egészséges egységére mutatnak. E című szó alatt évente egy-két tanulmány részletesen elemzi — nevéket itt s a következőkben a tanulmányok bőséges száma miatt nem tudunk adni! — a könyvtár egyes osztályainak tevékenységét. Ajánlatos lenne, ha ebben a fejezetben is meg lehetne őrizni a történelmi és szervezeti jellegű egységekről szóló beszámolók arányát.

A II. fejezetek *A könyvtári munka módszertani kérdéseiről* közölnek változatos témájú tanulmányokat. (1957: színház-történeti képanyag feldolgozása — 1958: nemzetközi címléírás kérdések, szépirodalom lélektani hatása, szabványügyek, nemzetközi csere szervezése — 1959: szabványosítás, fényszedés, gépi adatszolgáltatás, vakkönyvtárak, kiállítások). Javaslataink e fejezettel kapcsolatban: ajánlatos lenne jobban ügyelni az egyes könyvtári módszertani problémákörök arányaira.

A III. fejezetek az *Országos Széchényi Könyvtár egyes gyűjteményeivel kapcsolatos részlettanulmányokat* közölnek (1957: ősnymotatványok, XIX. századi magyar női újságok, 1848-as aprónymotatványok, zenetörténet — 1958: ősnymotatványok, zenetörténet, kéziratirattári kérdések, hírlaptári vonatkozások — 1959: Corvina-könyvtár, RMK-kiegészítések, kéziratár, hírlaptár, régi zártanyag-kérdések). Az e fejezetekben napvilágot látott tanulmányok tudományos szintje általában igen jó, s arányosan ábrázolják az egyes nagytárak arányát. Nélkülözzük viszont a színház-történeti gyűjtemény, a térkép-tár és a műemlékkönyvtárak hangját. Egyetlen részletmegjegyzés: az RMK-kiegészítések közlésének más formában való megoldása egyre elodázhatatlanabb, országos jellegű feladattá válik.

A IV. fejezetek anyaga *könyvtár- és művelődéstörténeti jellegű*. Ezen a téren nem lehet szó az arányok vizsgálatáról, mivel azt a kutatók szakmai érdeklődése szabja meg. Inkább azt kell vizsgálnunk, hogy vajon a társadalomtudományos könyvtárral szorosan összefüggő kérdések állan-

dóan szerepelnek-e? A tanulmányok alapján a kérdésre általában igenlően válaszolhatunk. Könyvtár-, könyv- és könyvtári népműveléstörténet mellett a történelem, irodalom- és művészettörténet szerepelnek a témák között. Egyetlen megjegyzésünk, hogy ajánlatos lenne minden évben rendszeresen biztosítani az Országos Széchényi Könyvtár történetével foglalkozó legalább egy tanulmány megjelenését. Enélkül indokolatlanul hosszú időre fog elhúzódni a könyvtár összefoglaló történetét tárgyaló kötet kiadásának időpontja.

Feladatunk az volt, hogy — távlati és funkcionális szempontokat is szem előtt tartva — az Országos Széchényi Könyvtár tudományos kiadványai egészét ismertessük. A nyert kép nem kedvezőtlen, a minőség magas tudományos szintű, s a forma is általában jó benyomást kelt. Véleményünk szerint a már kialakult kiadványcsoportok határainak élesebb elhatárolásával formai szempontból is eredményeket lehetne elérni. Kétségtelen, hogy az Országos Széchényi Könyvtár tudományos kiadványai a magyar könyvtárügyi irodalom kitűnő, időt álló termékei. Erdemes gondos figyelemmel kísérni tematikájuk arányosságát, kiállításuk alaki külsőségeit, valamint a több területen kínálkozó országos együttműködés lehetőségét.

TÓTH ANDRÁS

Béley Pál—Ferenczyné Wendelin Lidia:
A magyar bibliográfiák bibliográfiája. 1956—1957. Bp. 1960, Országos Széchényi Könyvtár. 223 l.

A modern bibliográfiai munka új módszertani elemei között a legnagyobb súlya kétségtelenül a szervezetségnek van. Mióta ez a felismerés könyvtári életünkben fokozottabban jelentkezett, egyre több szó esett arról, hogy létre kell hozni a magyar bibliográfiák folyamatos másodfokú nyilvántartását, mely nemcsak kulcsot ad a bibliográfiai termés használatához, hanem jelentősen megkönnyíti az elemző áttekintést és a tervezést is. Nagy örömmel vetjük ezért közbe e kiadványt, mely — az előszavában említett kísérletektől eltekintve — a maga nemében úttörő jellegű. Miben is áll ez az úttörő jelleg? Századunk elején egy másodfokú bibliográfiának csak azt a feladatot kellett volna megoldania, hogy regisztrálja azokat az összeállításokat, melyek autonóm bibliográfiai célkitűzéssel jöttek létre, azaz elsődleges és abszolút céljuk egy bibliográfiai jegyzék összeállítása volt. A tájékoztatásnak és a tájékozódni kívánó szaktudományoknak azonban ma sokkal többre van

szükségük. Áttekintést igényelnek azokról az „alkalmazott” bibliográfiai összeállításokról is, melyek valamilyen egyéb publikáció melléktermékeként jöttek létre. Ezeknek az ún. rejtett bibliográfiáknak az összegyűjtése éppen nagy mennyiségük miatt problematikus, de feldolgozásuk sem jelent kis fáradságot, ismét csak nagy számuk és formai, szerkezeti sokféleségük következtében. A jelen kötet szerkesztőinek tehát hatalmas anyag, számos könyv és folyóirat átnézését kellett vállalniok, s nemcsak azzal a céllal, hogy címeket gyűjtsenek össze, hanem hogy tartalmilag is számbavegyék a kérdéses tételeket. Hangsúlyozni szeretnék, hogy a jól átgondolt, célszerűen elhatárolt gyűjtésen kívül éppen e tartalmi számbavétellel végeztek igen értékes munkát. Erdemeik közül kiemelendő, hogy a címanyag tárgyi rendezését, ami az FTO-ra épült, hasznosan egészítették ki egy részletes tárgyszómutatóval. Hazai gyakorlatunkban általános gyűjtőkörü jegyzékek tekintetében dicsérendő bátorságra vall ez a megoldás, s remélhetőleg követőkre is talál. Összefoglalóan: a kötet szerkesztői kitűnő munkát végeztek, mert bibliográfiájuk világos szerkezetű, leírásai korrektek, s a tájékozódás, áttekinthetőség követelményeinek korszerű eszközökkel tettek eleget. A mű értékeinek felsorolásából nem hagyhatjuk el tetszetős külső kiállítását sem, ami nemzeti könyvtárunk kiadói gondosságára vet jó fényt.

Elismerésünk fenntartása mellett hadd érintsünk néhány problémát, ami közvetlenül a kiadványra vonatkozóan vagy azzal kapcsolatban felmerül. A gyűjtőkörü elhatárolás tekintetében vitathatónak tartjuk, hogy a bibliográfia nem regisztrálja az elméleti bibliográfiai irodalmat. Nem túlságosan gazdag ugyan ez az irodalom, de mégis létezik, s egy másodfokú bibliográfiának egyben a bibliográfia szakbibliográfiájának a funkcióját is el kell látnia. Hiányoljuk továbbá azt is, hogy a mű nem tartalmazza a könyvtári gyarapodási jegyzékeket, állománykatalógusokat. Ezeknek a kiadványoknak a mellőzése bibliográfiai jellegük formális értékeléséből származik, amivel nem érhetünk egyet. Például egy szakkönyvtár új külföldi szerzeményeinek jegyzéke tájékoztatási lehetőségeken semmivel sem marad alatta egy könyvkereskedői jegyzéknek. — Bibliográfiai szervezettségünk színvonalára jellemző, és nem a szerkesztők érdemeit kevesbíti, hogy ez az igen fontos kiadvány a tárgyidőszakra vonatkozóan is majd három évet várattott magára. Ha meggondoljuk, hogy éppen a döntő mennyiséget kitevő rejtett bibliográfiák milyen

rohamosan veszítik el aktualitásukat, s hogy milyen tájékoztatási feladatokkal állunk szemben, akkor jogos a vélemény, hogy ez a szűk könyv bizonyos vonatkozásban csak keresztmetszeti áttekintést nyújt, és néhány témakörben már-már csak történeti értéket képvisel. Sürgős feladat tehát, hogy e kiadványt valóban kurrenssé tegyék, amint ezt a kötet előszava is ígéri. — Nem szabad arról sem megfeledkeznünk, hogy a megjelent bibliográfiák bármilyen módszeres és rendszeres regisztrálása sem nyújt teljes képet könyvtáraink bibliográfiai tevékenységéről. Igen sok bibliográfia marad kéziratban, sokat nem is szánnak publikálásra, de ez az alaki sajátosság nem befolyásolja szükségszerűen értéküket. A jelen kiadvány fenntartása mellett vagy körének bővítésével meg kellene oldani a kéziratok bibliográfiák nyilvántartását is, legalább a fontosabb összeállításokra kiterjedően.

A kötet nyújtotta sok tanulság közül végezetül egyet emeljük ki, mégpedig azt, hogy a bibliográfia szerepe szemmel láthatólag egyre jobban növekszik, egyre sokrétűbben hatol be a tudományos publikálás formái közé. Ezzel együtt sok tartalmi és formai probléma vár megoldásra, amihez a jelen munka — sokfajta egyéb haszna mellett — alapvető segítséget jelenthet.

DURZSA SÁNDOR

Kičović, Miras: Istorija Narodne Biblioteke u Beogradu. Beograd, 1960. 214 l.

A középkori Szerbiában 500 évig tartott a török hódoltság, egészen 1815-ig: amikor is Szerbia autonóm hercegséggé lett, amelynek uralkodója az írástudatlan OBRENOVIČ Milos volt. A török járom alóli felszabadulást gazdasági és kulturális fellendülés követte. A felemelkedés útjára lépett kis ország — a rövid lélegzetű XVI. századi nyomtató üzemek után, — 1831 májusában nyomdát kapott, és így lehetővé vált a szerb könyvkiadás újjászülése.

A szerb kultúra szerencséjére, az írástudatlan uralkodó nemcsak kíváncsi természetű volt, hanem élt benne a tudásvágy is. Ezért egy kis magánkönyvtárat szervezett, amelynek állományát nemcsak honfitársai, hanem sok külföldi is gyarapította számos értékes ajándékkal. Az uralkodónak minden nap felolvastak egyrészt hírlapokból, másrészt pedig könyvtára valamelyik könyvéből. A herceg különben anyagi támogatásban részesítette az írókat és tudósokat, valamint komoly segítségben részesítette a könyvkiadást is.

1832 jelentős esztendő az újjászülető szerb kultúra történetében; ebben az évben jelent meg az új nyomdában a *Novina Srpskih* című, később annyira népszerű lap első, kísérleti példánya. Igaz, hogy ez az újság rendszeresen csak 1834-től kezdve jelent meg, azonban ugyancsak 1832-ben kezdték megszervezni az első tudományos és irodalmi lapot is. És végül 1832. február 15-én az uralkodó szóbeli rendeletére (Szerbiában ugyanis akkor még nem volt törvényhozó testület) és testvéreccsének jelenlétében, ünnepélyesen megalapították az első szerb közkönyvtárat, amelynek utódja a mai belgrádi Nemzeti Könyvtár (Narodna Biblioteka). Ennek a könyvtárnak ötnegyedszázados történetét írta meg Miras Kričović, a könyvtár egyik munkatársa.

A szerzőnek nem volt könnyű a feladata, mert a második világháború alatt a fasiszta orvttámadás következtében a könyvtárnak pótolhatatlan kárai keletkeztek. Valóban majdnem teljes anyaga elpusztult. Elégett 500 000 kötet könyv és folyóirat, 1390 kézirat, 2000 levél, 1800 régi, ritka kiadvány és 200 kötetben a majdnem teljes ősnymtatványgyűjtemény. A könyvtár anyagából tulajdonképpen az maradt meg, ami történetesen nem volt az épületben; az pedig a gyűjtemény töredékét jelentette. Természetesen elpusztult a könyvtár történetére vonatkozó források nagy része is; az 1856—1874 közötti időkből maradt meg csupán valami. Ezenkívül megmenekült néhány kisebb dolgozat és a könyvtárnak már megírt története 1853-tól 1888-ig. Amikor az intézmény 1932-ben száz éves fennállását ünnepelte, hozzáfogtak történetének megírásához, a munka azonban nem készült el. Így Kričovićnak valóban hősi erőfeszítéseket kellett tennie a könyvtár oknyomozó történetének megírására. Ha az elmondottakat figyelembe vesszük, úgy véljük, hogy az sikerült is. Hosszú ideig tisztázatlan volt még a könyvtár keletkezésének időpontja is. Akadtak, akik 1853-ra tették, Kričović azonban jelentős és hiteldérelmő okmányokkal bebizonyította, hogy az intézmény 1832-ben létesült.

Miras Kričović könyvét előszóra és négy fejezetre tagolja. Az előszóban ismerteti a munka elkészülésének történetét. Az első fejezetben (1832—1869 közötti évek) a könyvtár megalapítását tárgyalja és azt, hogy miként emelkedett, gyarapodott az állomány. Természetesen egészen a második világháborúig ez a könyvtár is elsősorban a mecénásokra volt utalva. A második fejezet (1870—1914 közötti évek) a könyvtár békés fejlődésének története. A harmadik fejezet (1914—1944 közötti évek) az intézménynek a két

világháborúval kapcsolatos viszontagságait és az állomány tragikus pusztulását ismerteti. Joggal mondja Kričović: „Mint a legnagyobb nyilvános könyvtár, osztozott a szerb nép hosszú és drámai történetében és útjában 1832-től egészen napjainkig.” Végül a negyedik fejezet a könyvtár új korszakát tárgyalja. Ismerteti, hogyan indult meg az újjászervezés, milyen hősi munkát végeztek, valamint hogy a múlt évig mennyire emelkedett az állomány (4935 kézirat, 344 920 könyv, 102 991 térkép, atlasz, plakát stb.). Az elmúlt esztendőben a beiratkozott olvasók száma 4000 volt, míg a látogatóinak száma 92 000. A könyvtár dolgozóinak létszáma ma 70. (A felszabadulás előtt 18 volt.) 1945-ben a költségvetés 2 millió dinár volt, 1958-ban pedig 30 millió 700 000 dinár.

A belgrádi Nemzeti Könyvtár története érdekes, drámai olvasmány, minden tragikuma mellett mégis optimizmust áraszt, hiszen a pusztítás felett a könyvtárosok is diadalmaskodtak.

DÁNIEL GYÖRGY

Lauche, Rudolf: Internationales Handbuch der Bibliographien des Landbaues. München, 1957, Bayerischer Landwirtschaftsverlag. 411 l.

A maga nemében úttörő jellegű bibliográfiai kézikönyv jelent meg Nyugat-Németországban. A kézikönyv azt a célt tűzte ki maga elé, hogy számbavegye és tömören ismertesse az egész világon megjelent mezőgazdasági bibliográfiákat, függetlenül attól, hogy ezek önállóan könyvként vagy folyóiratban jelentek-e meg, továbbá hogy tájékoztatást adjon nemzetközi méretekben a mezőgazdasági bibliográfiai szemlékről, referálólapokról és egyéb időszakos tájékoztató kiadványokról.

A mezőgazdasági szakirodalom hatalmas arányait tükrözi, hogy LAUCHE kézikönyve közel 4000 mezőgazdasági bibliográfiát ismertel. Kézenfekvő, hogy még ez a szám is alatta marad azonban a tényleges nemzetközi mezőgazdasági bibliográfiai termésnek.

A kézikönyv felöleli a mezőgazdaság teljes területét, és egyaránt megtalálni benne az olyan csak szűkebb érdeklődésre számot tartható bibliográfiákat, mind a háborús állategészségügy irodalmát ismertető irodalomjegyzékeket, mind pedig az agrárgazdaságtan és üzemtan irodalmáról megjelent nagyszámú bibliográfiát.

A kötet jól áttekinthető sajátos szakrendszerben sorolja fel tételeit, az egyes bibliográfiáknál megadja a fontosabb adatokat (számos helyen a beszerzési árat is)

és ezenkívül a legfontosabb tudnivalókat (hány bibliográfiai tételt tartalmaznak, milyen szakcsoportosításban, milyen feldolgozásban: egyszerű címléírás, annotáció, referálás stb.). A kötetet név-, tárgy-, földrajzi mutató, továbbá a felsorolt bibliográfiák lelőhely-könyvtárainak jegyzőke egészíti ki. A kötet tipografizálása kitűnő.

A szerzői utószó arról tájékoztat, hogy a jövőben évenként kiegészítő füzetek jelennek meg.

LAUCHE kézikönyve hasznos tájékoztató munkaeszköze általában mindazoknak, akik tudományos igénnyel foglalkoznak mezőgazdasági kérdésekkel, különösen pedig kutatóknak, mezőgazdasági könyvtárosoknak és dokumentalistáknak.

A kötet megjelenése egyben jelzi a másodfokú — és általában — a bibliográfiai irodalom fejlődési irányát: a szó, nemzetközi méretekben, egyre inkább a szakbibliográfiáké, a másodfokú bibliográfiák területén is a szakbibliográfiák bibliográfiáinak van elsősorban létjogosultságuk.

RÓZSA GYÖRGY

Dizionario biografico degli italiani.

I.—. Roma.—. Istituto della Enciclopedia Italiana.

Olaszországban az Istituto della Enciclopedia Italiana alapítója, Giovanni TRECCANI degli Alfieri kezdeményezésére 1925-ben kezdtek hozzá az olasz nemzeti bio-bibliográfia szerkesztéséhez. A munkák irányításával Fortunato PINTORT bízták meg. A szerteágazó, bonyolult munkában 35 év óta a tudósok, könyvtárosok és bibliográfusok százai vesznek részt. E nagy mű első kötete az olasz nemzeti egység megalakulásának századik évfordulójára jelent meg. A nagy vállalkozás munkatársai eddig 400 000 bio-bibliográfiai leírást készítettek, amelyben az ún. „szerényebb” nevek is benne vannak. A nagy mű elkészítése során a szerkesztők előtt elsősorban a nagy angol, német és francia példák álltak, de különös módon tekintettel voltak arra a tényre is, hogy az olasz technika az elmúlt évtizedekben igen nagyot fejlődött. A kiadvány időhatára az i. sz. V. századtól a XX. századig tart, a számításba jöhető élőket azonban kirekesztik. A gyűjtés során összeállt hatalmas anyag gazdaságos kiadása reménytelennek látszott, ezért két részre osztották. A leírások első részét a kiadó a *Dizionario* alakjában teszi közzé, mely merőben a történelmi biográfia anyagát öleli fel. Csak e nagy kiadvány közzététele után kerül sor a

Repertorium kiadására, amely a válogatás után visszamaradt kisebb neveket is magában foglalja, egyéb, nem szigorúan vett bio-bibliográfiai anyaggal együtt.

A kiadványt 40 kötetesnek tervezik, s a kiadó közlése szerint csak hosszú évek múlva fejeződhetnek be annak szerkesztése és nyomdai előállításai.

Az olasz *Szinyeyi* első kötetének kiadását PINTOR nem érthette meg, 1960 áprilisában meghalt. A kiadvány további szerkesztését Alberto M. CHISALBERTI folytatja.

Az I. kötet „Aaron”-tól „Albertucci”-ig terjed. A kiadvány szerkesztői alapvetően tűzték ki maguk elé, hogy tekintettel lesznek ugyan a szerkesztéskor a legszélesebbkörű érdeklődési igényekre, a kiadvány főcélja azonban a legkisebb rész-kérdésekben is a hitelesség, pontosság elérése. Az egyes személyek kijelölésekor a szerkesztők alapszempontja az illető személynek az olasz politikai, társadalmi, gazdasági, vallási, irodalmi, művészi, tudományos stb. életben betöltött történelmi jellegű jelentősége volt. A kiadvány feléleli azoknak az olasz származásúaknak az adatait, akik az olasz félszigeten kívül fejtettek ki értékes működést, de közölni fogja azokat is, akik viszont idegen származásúak, de az olasz élet kialakításában jelentős szerepet tölthettek be. Helyet kapnak tehát a kiadványban az összes pápák, valamint mindazok az uralkodók, akiknek Itáliában udvartartásuk volt, továbbá azok a főpapok, művészek, tudósok, gondolkodók stb., akik Itáliában tartósan éltek, és annak életében mély gyökereket eresztettek.

Az egyes leírásokban szerkesztők közlik a tárgyalt egyén nevét (összes változataival), életrajzi adatait, irodalmi stb. munkásságát, rámutatnak kritikailag életművének jelentőségére. Záradékként a szerkesztők minden egyes címszó után bibliográfiai adatokat közölnek, mindenkor a szerző, a cím, a kiadó neve, a kiadás helye s a terjedelem megjelölésével. A nagyobb, jelentősebb cikkek után a cikk készítőjének nevét is megtaláljuk.

TOMBOR TIBOR

Árpád-kori és Anjou-kori levelek. XI—XIV. század. Sajtó alá rendezte MAKKAJ László és MEZEY László. Bp. 1960, Gondolat. 452 l. (Nemzeti Könyvtár, Levelestár.)

E válogatás nem csupán azért dicsérendő vállalkozás, mert a középkori magyar írásbeliség első négy századáról bőséges forrásanyagot nyújt a latin nyelvben nem járatos olvasónak, hanem azért is,

mert a magyar levélírás ezideig lényegében feldolgozatlan történetének is állomása. MEZEY László és MAKKAJ László bevezető tanulmányai (*A levél a középkorban*, illetve *Levélírás Magyarországon az Árpádok és Anjouk korában*) az egyetemes és magyar levelezéstörténet főbb vonalait tekintik át.

MEZEY László először a CICERO és QUINTILIANUS nyomdokain haladó középkori levelezési gyakorlat helyét határozza meg az „Artes” sorában, majd ismerteti a stílus, a cursus, a levélszerkezet, az ars dictamen szabályait, méltatja ezek jelentőségét a középkorban, ahol a levél nem csupán az érintkezés egyszerű eszköze, hanem — miként elődje, a római kor levele — egyúttal jogbiztosíték is. Rámutat, hogy a jogi jellegből fakadó, előre megállapított és szigorúan betartott formák és szabályok mögött ott érezhető az érzelem, az amicitia, amely több mint egyszerű konvenció, udvariassági formula; a baráti kapcsolat többnyire a feudális társadalomban súlyos érdekekkel összekapcsolott embereknek egymáshoz való viszonyát jelenti.

MAKKAJ László az első magyar levélírók körének alakulását állítja vizsgálódása középpontjába. A probléma azért igényel különösebb figyelmet, mert nálunk — a nyugati fejlődéstől eltérően — Dalmácia kivételével a polgárság viszonylag későn jelentkezik, s így a levelezés e fontos társadalmi bázisa (gondoljunk az üzleti levelezésre) hiányzik. Így a magyar gyakorlat kezdetben a király külföldi — főleg diplomáciai — levelezésén alapul, s csak később (XII. sz.) indul meg a magyarországi főpapok egymás közti levelezése. Az uralkodó osztály világi része e korban egyáltalán nem tudott írni és olvasni, s a levélírás csak a XV. században terjedt el általánosan az egész ország területén.

A válogatás — a rendelkezésre álló anyag gazdagsága miatt — nem törekedhetett a teljességre, azonban így is hatalmas mennyiséget ölel fel, főleg az oklevél-publikációk missilis anyagát véve alapul, de közöl eddig még kiadatlan leveleket is. A jogi értelemben vett okleveleket nem vették fel a gyűjteménybe, a szerkesztők törekvése az volt, hogy csak a missilisek szerepeljenek. A szétválasztás természetesen nem könnyű, hiszen a középkori oklevél általában szubjektív hangon és személy(ek)hez szólóan kelt. Különösen nehéz a választóvonalat meghúzni a mandátumoknál, itt csupán az aktuális jellegűek kerültek be a munkába, míg a kifejezetten birtokjogi vagy bíraskodási vonatkozású rendeletek nem szerepelnek.

A levelek elsősorban a magyar diplomácia-történet és az oklevéltan tanulmányozásához nyújtanak támpontokat, de a királyi család és az udvar, a főpapok és általában a papság, valamint a nagybirtokosok életére, gondolkodására is fényt vetnek. A paraszti tömegek életéről (az írásbeliség szűk volta miatt) már jóval szegényesebb tudósításokat olvashatunk, bár a XIV. sz.-ból több, a jobbágysággal is foglalkozó levél került a gyűjteménybe. A levelek nagy száma bizonyítja, hogy a magyarországi írásbeliség európai viszonylatban is előkelő helyet foglalt el. A széles levelezési gyakorlat az írástechnikát is befolyásolta, és a magyarországi írástípusok alakulására (hivatalos írásbeliség és könyvírás) is kihatott. E kiterjedt gyakorlat bemutatása a hazai írástörténet problematikájához is bőséges anyagot szolgáltat.

Az alapos jegyzetapparátus nem csupán a levelek megértéséhez ad magyarázatot, hanem olykor szinte didaktikai módszerrel a levélben szereplő utalásból kiindulva vezeti rá az olvasót a keresett hely vagy személy meghatározására (pl. a 239. l. 616. számú jegyzetéhez tartozó fejtegetés a 359. lapon), betekintést engedve így a történéshoz mélyébe. A levelek fordítói (ÁBRÁNYI Boldizsárné, MAKKAJ László, MEZEY László, PATAKI János) sikerrel törekedtek a latin stílus szépségeinek magyar nyelvű érzékeltetésére (pl. a KUN LÁSZLÓ viselkedésén kesergő LODO-MÉR érsek 1288-ban kelt remekbeszabott levelének jól sikerült fordítása, 200—210. l.); érezhető az epizotólaris forma magánlevél-szerű közvetlensége, a hivatalos levelezés e kedves hazai sajátysága. Kevésbé szerencsés azonban, hogy a jellegzetes stílus alakzatok néhol a jegyzetek készítőit is magukkal ragadták, s ez kissé mesterkeltté teszi egyes jegyzetek hangvételét, sőt a III. fejezet bevezetőjében (a ZSÓFIA léket kapott életének révbe juttatásáról szóló mondatban) kisebb képzavarhoz vezetett (107. l.). A munkát számos illusztráció, történelmi, szépirodalmi, képzőművészeti és pecsétani bibliográfia, valamint (egybe szerkesztett) név- és tárgymutató egészíti ki. A bibliográfiák általában elegendő mennyiségű anyagot ölelnek fel; céljukat, a legfontosabb művek bemutatását kétségtelenül elérték. (Jellemző pl. a történelmi bibliográfia összeállítóinak az alaposságára, hogy a levélírás történetét tárgyaló munkák közt még a gyűjtemény nyomdai munkálatai idején megjelent *Études Historiques*-ban közölt tanulmány is szerepel.) Nem tartjuk azonban indokoltnak ily aránytalanul nagy képzőművészeti és szfragisztikai bibliográfia felvételét. Mind a kettő terjedelmesebb

a tulajdonképpeni történelmi bibliográfiánál, s ráadásul nem is eléggé áttekinthető.

BERTÉNYI IVÁN

Bartha Dénes—Somfai László: Haydn als Operkapellmeister. Die Haydn-Dokumente der Esterházy-Opersammlung. Budapest—Mainz, 1960, Akadémiai Kiadó—Schott. 470 l. Külön kötetben partitúra- és hanglemez-melléklettel.

Mind a zenetudomány, mind a magyar könyv- és papírkutatás történetében fontos állomás ez a *Haydn-kiadvány*. A muzikológia egy merőben új szemléletű HAYDN-arcképet köszönhet e nagy filológiai körültekintéssel megírt munkának, a könyvtörténet az első hanglemez-melléklettel ellátott magyarországi kiadványt üdvözölheti benne, míg a papírtörténeti kutatás új, eddig ismeretlen forrásait lelheti meg e könyv lapjain hazai papírgyártásunk XVIII. századbeli szakaszának.

HAYDN mindezekig főként mint a szimfónia és a vonósnegyes műfajának első kikristályosítója és példamutató mestere élt tudósok és laikusok tudatában. Művészi-emberi arcképének egyéb vonásai többé-kevésbé háttérbe szorultak a történészek és monográfusok portré-vázlatain. A legmostohább méltatás annak a másfél évtizednek jutott, melyet HAYDN 1766 és 1790 között az eszterházi operaüzem élén töltött mint az előadások előkészítője, betanítója és karmestere. Hogy ennek a rendkívül fontos életmű-szektornak mind-egyik nem akadt krónikása, az — az erre nézve mindig szűkszavúan nyilatkozó HAYDNON túl — annak a körülménynek tudható be, hogy maga a forrás-anyag, mely HAYDN operakarmesteri tevékenységére fényt vetetett volna, csak a múlt évtized elején került a bárki számára hozzáférhető Országos Széchényi Könyvtár állományába, addig elzárt volt a nyilvánosság és a szabad tudományos kutatás elől.

SOMFAI László 1958 őszén kezdett e nagyterjedelmű és magábanálló értékű kéziratoss kottaanyag részletes feldolgozá-

sához. Ez a munka és a belőle nyert sokirányú következtetés lett a BARTHA Dénes professzorral közösen megírt könyv alapja. BARTHA Dénes a könyv bevezetésében rámutat kettejük munkamegosztásának tartalmára: tőle való (a teljes szöveg kritikái rendezésén és végső megfogalmazásán túl) a HAYDN operai munkásságáról szóló történeti fejezet (az Eszterházán bemutatott operák „krónikája”), míg a könyv többi része (*Az Esterházy-operagyűjtemény, Haydn operakarmesteri munkája, Haydn operatár-sulata, Zenei források* [az opera-gyűjtemény leíró-katalógusa a bemutatók időrendjében], *Haydn saját operái az Esterházy-gyűjteményben, Haydn betét-áriái, Az operagyűjtemény műsólói*) SOMFAI László munkája. SOMFAINÉ RÉVÉSZ Dorrit zárófejezete, mely a nagykiterjedésű kéziratoss anyag papírjainak alapos vizsgálatáról tanúskodik, a papírtörténet kutatóinak figyelmére is méltó. Ez a fejezet a nemzetközi papírtörténeti irodalom által mindmáig elhanyagolt területre vet éles fényt, közölve a megvizsgált kéziratoss anyag vízjeleinek teljes, rendszerező jegyzékét és gondos reprodukciókban a lékai papírmaloma számos eddig ismeretlen vízjelét is, melyek döntöttek a HAYDN-másolatok hitelességének és időrendjének elbírálásában.

A könyv végén számos mutató — köztük az újszerű operaszerep-katalógus! — emeli a könyv praktikus használhatóságának értékét.

BARTHA Dénes és SOMFAI László eddig teljesen ismeretlen HAYDN-betétáriákat tárnak a zeneélvezők és zenekutatók elé; HAYDN sajátkezűleg fennmaradt karmesteri beavatkozásainak feltárásával a nagy klasszikus mester eddig sehol nem méltatott munkastílusára vetnek éles fényt; a nemzetközi irodalomból eddig ismert autentikus HAYDN-másolók körét nagymértékben bővítik. Csak ez a könyv dobenteli rá az olvasót másfél századdal HAYDN halála után, hogy még mindig mennyire hiányos volt a nemzetközi összefogással pedig állandóan gyarapított HAYDN-kép, és mi mindent lehetett ahhoz még hozzátenni. K. I.

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó igazgatója

Műszaki szerkesztő: Pataki Ferenc

A kézirat nyomdába érkezett: 1961. V. 16

Példányszám: 1000

Terjedelem: 11·5 (A/5) ív

1961/63619 Akadémiai Nyomda, Budapest — Felelős vezető: Bernát György

TARTALOM

<i>Dube, Werner</i> : Die Deutsche Staatsbibliothek zu Berlin 1661—1961.....	225
<i>Osapodíné Gárdonyi Klára</i> : A Corvina egy Petrarca—Dante kódexe a Bibliothéque Nationale-ban	239
<i>Czeglédy Sándor</i> : A Baththyány-kódex és az Óvári graduál közös leírója.....	247
<i>Bikácsi Lászlóné</i> : A gyermekkönyvvállomány vizsgálata a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi könyvtáraiban	264

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

<i>Scher Tibor</i> : A kairói Geniza Magyarországon található anyaga.....	280
<i>Borsa Gedeon</i> : Adalékok a „Hungern Chronica” 1534. évi kiadásának történetéhez	286
<i>Jakó Zsigmond</i> : Heltai Gáspár papírmalma	290
<i>Herepei János</i> : Újabb megjegyzések a felenyedi papírosmalom történetéhez.....	295
<i>Jenei Ferenc</i> : Ferenczffy Lőrinc nyomdájának történetéhez.....	297
<i>Szabadi Sándor</i> : A kecskeméti református egyház könyvtára.....	308
<i>Kókay György</i> : Sándor István irodalmi és bibliográfiai munkásságához.....	314
<i>Fejős Imre</i> : Az Országgyűlési Ifjúság Társalkodási Egyesületének Könyvtára.....	319
<i>Nagy Dezső</i> : Egy földmunkás egyeslet könyvtára 1894-ben.....	321
<i>Szenes Lajos</i> : Adalék Mónus Imre: A győri nyomdászok könyvtárának története c. cikkéhez.....	324

FIGYELŐ

<i>Kiss Jenő</i> : 10 éves „A Könyvtáros”	326
<i>Sz. Németh Mária</i> : A külföldi folyóiratok központi címjegyzékével (KFKC) kapcsolatos munkák jelenlegi helyzete.....	329
<i>Gombocz István</i> : Német konferencia a könyvtartudomány tárgyáról és feladatairól	332
<i>Strempel, G.</i> : A Román Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára.....	333
<i>Pethes Iván</i> : A zeneművek címleírásának nemzetközi szabályzata..	335
HÍREK : Stemmer Ödön (<i>Varga Sándor Frigyes</i>) — Háromszáz éves a lengyel sajtó (<i>Dezsényi Béla—Kókay György</i>) — Az élő Tolsztoj (<i>Lakatos Éva</i>) — A Magyar Tudományos Akadémia könyvtárhálózata (<i>sma</i>) — Peter Genzel látogatása Magyarországon (<i>Gombocz István</i>) — A Sevensma-díj pályázati kiírása	337

SZEMLE

Kurrens külföldi periodikus kiadványok jegyzéke — A Munka Vörös Zászló Érdemrendjével kitüntetett Országos Műszaki Könyvtár folyóirat-katalógusa 1945—1959 (Ism. <i>Dezsényi Béla</i>)	341
Kósa Győző: Folyóiratok könyvtári leltározása (Ism. <i>Nagydiósi Gézáné</i>)	342
Coates, E. J.: Subject catalogues: headings and structure (Ism. <i>Németh Zsófia</i>) ...	342
Bücher zum Bibliothekswesen (Ism. <i>Simon Mária Anna</i>)	343
Bak János: A magyar könyvkiadás 1945—1959 (Ism. <i>Nagydiósi Gézáné</i>)	345
Az Országos Műszaki Könyvtár Évkönyve 1959. (Ism. <i>Hodinka László</i>).....	346
Az Országos Széchényi Könyvtár tudományos kiadványai az 1957—1960. években (Ism. <i>Tóth András</i>)	348
Bélley Pál—Ferenczyné Wendelin Lídia: A magyar bibliográfiák bibliográfiája 1956—1957 (Ism. <i>Durza Sándor</i>).....	351
Kiçović, Miras: Istorija Narodne Biblioteke u Beogradu (Ism. <i>Dániel György</i>)	352
Lauche, Rudolf: Internationales Handbuch der Bibliographien des Landbaues (Ism. <i>Rózsa György</i>)	353
Dizionario biografico degli italiani (Ism. <i>Tombor Tibor</i>).....	354
Árpád-kori és Anjou-kori levelek (Ism. <i>Bertényi Iván</i>)	354
Bartha Dénes—Somfai László: Haydn als Opernkapellmeister (Ism. <i>K. I.</i>)	355

Ára: 20,— Ft

Előfizetés egy évre 60,— Ft

TABLE DES MATIÈRES

<i>W. Dube</i> : Die Deutsche Staatsbibliothek zu Berlin 1661—1961 (Texte entier en allemand)	225
<i>K. Csapodi</i> : Observations sur l'origine d'un des plus beaux manuscrits anciens de la Bibliothèque Nationale de Paris. (Avec résumé en français)	239
<i>S. Czeglédy</i> : Le copiste du manuscrit «Batthyány» et du graduel d'Óvár. (Avec résumé en allemand)	247
<i>L. Bikácsyi</i> : Une enquête sur les collections d'enfants dans les filiales de la Bibliothèque municipale de Budapest. (Avec résumé en allemand)	264

CONTRIBUTIONS HISTORIQUES

<i>T. Scher</i> : Manuscrits provenant des «Geniza» dans les bibliothèques de Hongrie	280
<i>G. Borsa</i> : Contributions à l'histoire de l'édition de 1534 de «Hungern Chronica» ..	286
<i>Zs. Jakó</i> : Le moulin à papier de Gáspár Heltaí. (XVI ^e siècle)	290
<i>J. Herepei</i> : Nouveaux remarques sur l'histoire du moulin à papier de Nagyenyed ..	295
<i>F. Jenei</i> : Histoire de l'imprimerie de Lórinç Ferenczffy	297
<i>S. Szabadi</i> : La bibliothèque de l'Église réformée de Kecskemét	308
<i>Gy. Kókay</i> : De l'activité bibliographique d'István Sándor	314
<i>I. Fejős</i> : La bibliothèque d'une société progressiste d'étudiants pendant l'air des réformes en Hongrie	319
<i>D. Nagy</i> : La bibliothèque d'une société d'agriculteurs en 1894	321
<i>L. Szenes</i> : Contribution à l'article d'Imre Mónus: «L'histoire de la bibliothèque des imprimeurs de Győr»	324

CHRONIQUE BIBLIOTHÉCONOMIQUE

<i>J. Kiss</i> : Dix ans de la revue «A Könyvtáros» (Le Bibliothécaire)	326
<i>M. Sz. Németh</i> : L'établissement du catalogue collectif des périodiques étrangers en Hongrie et l'état actuel du travail	329
<i>I. Gombocz</i> : Une conférence allemande sur l'objet et les tâches de la science bibliothéconomique	332
<i>G. Strempe</i> : Le Département des manuscrits de la Bibliothèque de l'Académie des Sciences de Roumanie	333
<i>I. Pethes</i> : Règlement international du catalogage des ouvrages de musique	335
<i>Nouvelles</i> : Ödön Stemmer (<i>S. F. Varga</i>) — Les cent ans de la presse polonaise (<i>B. Dezsényi—Gy. Kókay</i>) — Tolstoy vivant (<i>É. Lakatos</i>) — Le réseau des bibliothèques de l'Académie des Sciences de Hongrie (<i>sma</i>) — La visite de Peter Genzel en Hongrie (<i>I. Gombocz</i>) — Avis de concours du prix Sevensma ..	337

COMPTES RENDUS CRITIQUES

Kürens külföldi periodikus kiadványok jegyzéke A Munka Vörös Zászló Érdemrendjével kitüntetett Országos Műszaki Könyvtár folyóirat-katalógusa 1945—1959 (<i>B. Dezsényi</i>)	341
Kósa Győző: Folyóiratok könyvtári leltározása (<i>G. Nagydiósi</i>)	342
Coates, E. J: Subject catalogues: headings and structure (<i>Zs. Németh</i>)	342
Bücher zum Bibliothekswesen (<i>A. M. Simon</i>)	343
Bak János: A magyar könyvkiadás 1945—1959 (<i>G. Nagydiósi</i>)	345
Az Országos Műszaki Könyvtár Évkönyve 1959 (<i>L. Hodinka</i>)	346
Publications scientifiques de la Bibliothèque Nationale Széchényi de 1957 à 1960 (<i>A. Tóth</i>)	348
Bélly Pál—Ferenczyné Wendelin Lidia: A magyar bibliográfiák bibliográfiája 1956—1957 (<i>S. Durzsa</i>)	351
Kićović, Miras: Istorija Narodne Biblioteke u Beogradu (<i>Gy. Dániel</i>)	352
Lauche, Rudolf: Internationales Handbuch der Bibliographien des Landbaues (<i>Gy. Rózsa</i>)	353
Dizionario biografico degli italiani (<i>T. Tomber</i>)	354
Lettres datées de l'époque des dynasties Árpád et Anjou de Hongrie (<i>I. Bertényi</i>) ..	354
Bartha Dénes—Somfai László: Haydn als Opernkapellmeister (<i>I. K.</i>)	355